

"במלחמה הרי אין מועד ב" סקירת ספרו של רא"ל (מיל.) שאול מופז

גל פרל¹, חוקר במרכז דדו וסרן (מיל.) בעוצבת הצנחנים "חיצי האש"

הקריירה הפוליטית של רא"ל (מיל.) והשר לשעבר שאול מופז, כפי שהעיד בעצמו, היתה לא מוצלחת במיוחד. הוא, כך טען, התקשה להבין את רזי העולם הפוליטי ולכן נכשל לא פעם. יתכן, אבל הקריירה הצבאית שלו היא סיפור הצלחה מרשים שראוי לספרו ומפקדי צה"ל יכולים ללמוד ממנו תובנות רבות. ספרו, "המסע הישראלי שלי" (הוצאת ידיעות ספרים, 2022), הוא אוטוביוגרפיה מרתקת, כתובה היטב, שנוגעת בקורא ומחברת אותו לאירועים ולכותב. הספר בנוי באופן כרונולוגי מראשית חייו ועד לפרישתו מן הזירה הפוליטית, דרך התחנות המרכזיות של חייו. לאורכו הקפיד על נימה עניינית ביחס לרבים מהאישים שעמם היו לו חיכוכים במעלה הדרך. לא פעם, באופן שנדיר במקומותינו, אף הכה על חטא והודה שטעה בהתנהלותו מול אדם כזה או אחר. מופז, שנולד בשנת 1948 בטהרן, עלה ארצה עם משפחתו כשהיה בן תשע. המשפחה השתקעה באילת וחוותה את קשיי הקליטה, המחסור והעוני. הוא נשלח הרחק מהבית לבית הספר החקלאי בנהלל, כדי לקבל את החינוך הטוב ביותר. תיאור עזיבתו את הבית הוא אולי הקטע המרגש ביותר בספר.

ה"נהללי"

עם גיוסו לצה"ל בשנת 1966 התנדב מופז לצנחנים. "לפני כל ארוחה עשינו שכיבות סמיכה, טיפסנו על חבל ומשכנו בחבל. בלטתי ביכולת שלי לטפס על חבל בגובה ארבעה מטרים בעזרת ידי בלבד. כשהרס"פ שאל אותי מאיפה אני, לא ידעתי מה להשיב לו: מטהרן? מאילת? מנהלל? בסופו של דבר עניתי "מנהלל", כי קישרתי את השאלה ליכולותי בידיים. אז נקבע לי השם "נהללי", שהסב לי גאווה

¹ גל פרל פינקל הוא חוקר במרכז דדו. בעבר שימש כחוקר צבא ואסטרטגיה במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) והפעיל את הבלוג המדיני-ביטחוני "על הכוונת", סרן (מיל.) בעוצבת הצנחנים "חיצי האש" ודוקטור רנט במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בראילן.

כאילו זכיתי בפרס נובל. היש תואר מכובד מ"נהללי"? נהללי הוא הגשמת שני חלומות: להיות בן נהלל – ולהיות ישראלי" (עמוד 30), כתב.

במלחמת ששת הימים היה לוחם בגדוד 890 ולחם בכפר שאן כנגד הצבא המצרי. במלחמת ההתשה, בשנת 1969, פיקד כמ"כ בצנחנים על מארב בארץ המרדפים ששינה את מסלול חייו. באותה עת כבר נכשל בניסיונו השלישי להתקבל לקורס הקצינים, אך לא התייאש. "עשיתי לעצמי, במוחי, שיחת מוטיבציה אישית ברוח זו: אני לא אוותר; אני עוד אחזור לכאן; אני לא פחות טוב מאף אחד אחר; אני לא פחות טוב מהקצינים בפלוגה; אני אהיה קצין כמו החבר'ה מנהלל" (עמוד 40), סיפר. באותו לילה נתקל המארב בחוליה בת שישה מחבלים. בניגוד לתו"ל, כתב, "בהחלטה של רגע, שנועדה לעצור את המחבלים ולא לאפשר להם לברוח, פיצלתי את המארב" (עמוד 41).

בשעתו תיאר הרמטכ"ל אביב כוכבי, שהיה פקוד של מופז בצנחנים, את התו"ל כעריץ והדגיש לפקודיו כי אף שעליהם לדבוק בתורה, בתרגולות ובטכניקות עליהם לדעת כי "במקום שזה צריך שינוי או לזרוק את זה לפח לגמרי ולאמץ גישה אחרת לגמרי, דעו לעשות גם את זה" (לוי, 2021). וזה בדיוק מה שמופז עשה. הכוח בפיקודו הרג את מרבית המחבלים ומפקדיו המליצו לקבלו לקורס קצינים. השאר היסטוריה.

הוא היה מ"מ ומ"פ בגדוד 890 במלחמת ההתשה, ובמלחמת יום הכיפורים כבר פיקד על סיירת צנחנים בפשיטה בעומק סוריה. הכוח ארב לשיירה מחיל המשלוח העיראקי ומלכד גשר. "המארב פגע במשאיות, הגשר התרומם, הטנק נדלק והמוביל נפגע. החיילים העיראקים נפגעו ונהרגו" (עמוד 59). לימים התברר כי חיל האוויר לא תקף את השיירה לאחר מכן. עצם שליחת הכוח למשימה, מבלי שתכלול משימת תקיפה אחרת שתשמיד את השיירה שנעצרה, מעיד על נתק של החיל מצרכי הצבא ומשימותיו, בעומק ובתחום הפעולות המיוחדות (בריוסף, 2021, עמ' 213). זהו כשל מערכתי של צה"ל ששב וחזר גם במערכות נוספות.

בפשיטה הבאה התגלה הכוח בידי הסורים וחולץ בזכות עוז רוחו של טייס המסוק, יובל אפרת. לאחר המלחמה, במלחמת ההתשה במובלעת הסורית, נכשלה יחידה מובחרת בפשיטה על מוצב סורי. המשימה הוטלה על סיירת הצנחנים בפיקודו. "הצלחנו להתגנב למוצב הסורי תחת ירי ארטילרי שגרתי, הסתערנו על העמדות, הרגנו כארבעה סורים ופגענו גם בתגבורת שהגיעה, פוצצנו את המוצב וחזרנו על עקבותינו. עמדנו במשימה" (עמוד 66), כתב.

ממלחמת יום הכיפורים למד כי "תוצאות מלחמה אי אפשר לשנות. צריך לעשות הכול כדי להיות מוכנים וערוכים אליה. במלחמה הרי אין מועד ב" (עמוד 69). לימים, גם כרמטכ"ל, קבע כי "בכל עימות צריך לנצח – כך בלבנון, שהפכה לארץ המבצעים, וכך באיו"ש" (עמוד 181).

במבצע אנטבה שימש כאחד מסגניו של סא"ל יוני נתניהו בסיירת מטכ"ל.

לתפיסתו, "החלטת הממשלה לשלוח לוחמים לחלץ בני ערובה במרחק כ-4,000 ק"מ מגבולות ישראל, למבצע שכל כך הרבה סימני שאלה ריחפו מעליו, היא שדרשה אומץ לב" (עמוד 77). מהמבצע למד מהם "אומץ לב מדיני ונועזות צבאית – ומה כוחו של השילוב ביניהם" (עמוד 79).

גם הרמטכ"ל לשעבר גבי אשכנזי, שהשתתף במבצע כחלק מכוח חטיבת גולני, חשב כמותו. "הפשיטה הראשונה שלי כמ"פ, שהיתה בפתחלנד למרגלות כפר שובא, למרות שלא קרה בה כלום, משמעותית בעיני יותר מאנטבה, שהגיבורים האמיתיים שלה הם לא הלוחמים אלא אלה שאישרו את המבצע. היום אני מבין את עוצמת האחריות, אני תופש מה הם לקחו על עצמם. אז לא הייתי מודע לזה. מה שכן ריגש באנטבה זו התחושה של שליח מצווה" (בקר, 1998, עמ' 3ב), סיפר.

אלוף פיקוד מרכז רחבעם זאבי עם הסמל שאול מופז (מימינו) בתום מרדף בבקעה, 1968, (מקור: לשכת העיתונות הממשלתית).

אתו ללבנון

לאחר מבצע ליטני מונה למפקד גדוד הצנחנים 202, שמפקדו הודח בשל מספר תקלות, ונדרש לשקם את הגדוד. הוא השקיע מאמץ באיתור, פיתוח וטיפול מפקדים טובים ובנה אימון עצים לגדוד ששיאו בתרגיל מוצנח. כמג"ד, נראה היה שידו בכל, "הוא נכח בכל תרגיל, הכיר כל חייל, ירד לסופו של כל פרט" (דרוקר ושלח, 2005, עמ' 45).

התוצאות לא איחרו להגיע. אולם המבחן האמיתי היה בינואר 1979, במבצע "מנורה", פשיטה שביצעו כוחות מחטיבות גולני והצנחנים על יעדי מחבלים בלבנון, בה פיקד על כוח מהגדוד שחצה את נהר הליטני ותקף יעדי מחבלים ברמת

ארנון. "כשכל הכוחות נערכו, פתחנו באש. ירינו "מפתחות קיר", טילים שנורים ממרחק של כ־150 מטר ופותחים קירות. אחריהם היינו אמורים לרוץ לכיוון המבנים ולזרוק מטעני גור, חומר נפץ יצוק עם השהיה שמפיל חדר על יושביו. אלא שבטרם הספקנו לעשות זאת, מאחד המבנים החלו לברוח נשים וילדים. עצרנו את האש, הרחקנו אותם למחסה, ורק אז פוצצנו את המבנים" (עמוד 85). הכוחות הרגו 16 מחבלים, פוצצו עשרה מבנים, הרסו אמצעי לחימה ונסוגו.

בהמשך פיקד על חטיבה בגבול לבנון (ואף עבר עם משפחתו להתגורר בצפון) ולחם כמח"ט במלחמת לבנון הראשונה. בשנת 1984 מונה למפקד בית הספר לקצינים. היתה זו עבורו סגירת מעגל אישית ומקצועית, כמו גם תפקיד שאותו ראה כאחד המשמעותיים ביותר בקריירה שלו. גם שם השקיע בבחירת וטיפול המפקדים. "אני זוכר במיוחד את גל הירש, שהגיע מסיירת צנחנים וסיים את הקורס בהצטיינות. כשהחלטתי שהירש יישאר להדריך בבה"ד 1 – במקרה זה לקחתי לא מהחמאה, אלא מהשמנת של השמנת" (עמוד 104).

בשנים 1986-1988 פיקד על חטיבת הצנחנים. נאמן לתפיסתו, לפיה איכות היחידה "תלויה באיכות המפקדים" (עמוד 107), מינה מופז "את הטובים ביותר לתפקידי פיקוד בחטיבה. השמות מדברים בעד עצמם: בני גנץ, אלעזר שטרן, גרי גרשון, ישראל זיו, יחיאל גוזל, אביב כוכבי, גדי שמני, גל הירש, רוני אלשיך, יאיר גולן, מאיר כליפי" (עמוד 107). רבים מהם העידו שמופז היה אחד המפקדים שהכי השפיעו עליהם.

כמח"ט הצנחנים, במאי 1988, פיקד על פשיטה שביצעה החטיבה על בסיס החזבאללה במידון, שבלבנון. "באור ראשון אישרתי למג"ד 202 לפתוח באש טנקים ולהתקדם לתוך הכפר. המלחמה החלה" (עמוד 114). הכוחות פעלו היטב. "הסתכלתי מקרוב על הלוחמים, שלרובם היה זה הקרב הראשון בחייהם. היו שם גילויי אומץ לב מרשימים. הכוחות פעלו בתיאום כמעט מושלם, שבא לידי ביטוי בשפה המשותפת, בשיתוף הפעולה עם השריון בהובלת המ"פ עומרי שדה, בכיוון המסוקים, בארטילריה המדויקת. חשבתי לעצמי, שהבחירה הקפדנית של האנשים וכל האימונים הקשים מוכיחים עכשיו את עצמם. קטפנו את פירות ההשקעה. הייתי גאה בכוח שלי ובטחתי בו" (עמוד 115), כתב.

הצנחנים הרגו כ־50 פעילי חזבאללה בפשיטה. לאחר מכן נמנע הארגון מלפעול מכפרים שאינם מיושבים וממאחזי פעולה קדמיים גלויים, והחל לפעול מלב האוכלוסייה האזרחית השיעית בדרום לבנון, המשמשת לו מקור תמיכה. פשיטות בהיקף גדול הפכו יעילות פחות בלחימה בדרום לבנון.

במקומן, לצד פעילות הביטחון השוטף, נשען צה"ל, עד לנסיגה בשנת 2000, בעיקר על הפעלת אש מנגד (אווירית וארטילרית בעיקרה). בנוסף, בהמלצת מפקדי שדה ובהם תא"ל ארז גרשטיין, שמופז העריך מאוד (מאז שכמג"ד בגולני תחת פיקודו, הוביל גרשטיין ב־1991 כוח שחיסל חוליית מחבלים בלבנון), ביצעו כוחות מיוחדים פשיטות ומבצעים מיוחדים (ערן, 2007, עמ' 224-225).

הרמטכ"ל מופז עם מפקדים במבצע "חומת מגן" (צילום: דובר צה"ל).

"נגיע לכל מקום"

ב-1998, לאחר שפיקד על אוגדת הגליל ואוגדת איו"ש ושימש כמפקד פיקוד הדרום, ראש אג"ת וכסגן רמטכ"ל, בחר בו שר הביטחון דאז, אלוף (מיל') יצחק מרדכי, כמחליפו של הרמטכ"ל ליפקין-שחק. היתה זו בחירה מפתיעה שכן סגן הרמטכ"ל הקודם, האלוף מתן וילנאי, נחשב לבכיר האלופים ולמועמד ה"בטוח". כרמטכ"ל נדרש להתמודד עם שורה של אתגרים ובהם הנסיגה מלבנון, שצה"ל בפיקודו השלים במהירות וללא נפגעים, ואתגרי בניין כוח. הוא יזם תהליך רתימה וסוציאליזציה בצבא כדי להשיג הסכמה בין-מדרגית רחבה לתכנית הרב-שנתית שיזם. התכנית, "צה"ל 2000", כללה שינויים ארגוניים רבים, ובהם הקמת אגף המבצעים, אט"ל והפיכת המפח"ש לזרוע היבשה, הקמת חטיבת התקשוב ובהמשך את הקמת אגף התקשוב (פינקל, 2020, עמ' 453).

בנוסף, בלט בכך שקידם נשים לעמדות מפתח בצבא. "היה חשוב לי לתת הזדמנות לנשים בצה"ל. ידעתי שהתהליך יהיה ארוך, ושייקח זמן לארגון להטמיע אותו ולהבין שמעתה הוא על סדר היום שלנו" (עמוד 202), הסביר ותיאר כיצד החל בתהליך שסופו, ביום מן הימים, הוא שוויון מלא. "אין לזה גבול. אישה יכולה להיות בתפקידי לחימה, בתפקידי מטה, בתפקידי טכנולוגיים, הכול פתוח בפניה. חתרתי לתוכנית מקיפה שמתחילה בתהליך הקליטה של החיילות, נמשכת בפתיחת מסלולי שירות ומסלולי הכשרה פונקציונליים עם אופק, ומסתיימת בתפקידי קצונה בכירים" (עמוד 203), קבע בצדק.

האתגר המרכזי של כהונתו היה, ללא ספק, האנתיפאדה השנייה, אולי המלחמה הקשה ביותר שבה לחמה ישראל מאז מלחמת לבנון הראשונה. בדומה לספריהם של קצינים בכירים רבים, גם הוא בחר להמעיט בתיאור אירועים פחות מוצלחים, וחבל. גם אידיוקים קלים שמהם סובל הספר פוגמים באיכותו. ועדיין, מהאירועים המרכזיים, גם מאלו שבהם נמתחה עליו ביקורת, הוא לא ברח והודה בשגיאות.

כך למשל, בכל האמור באירוע קבר יוסף באוקטובר 2000, שבמהלכו תקפו חמושים פלסטינים את מתחם הקבר וצרו עליו. לוחם משמר הגבול מדחת יוסף נפצע מאש צלף פלסטיני ודימם למוות. מפקדי צה"ל התלבטו בין ניסיון חילוץ שעלול היה להביא לנפגעים נוספים מקרב חיילי צה"ל והפלסטינים, או לחלופין, להסתמך על כוחות הביטחון הפלסטיניים שיחלצו את הפצוע. שתי אפשרויות גרועות. האפשרות השנייה נבחרה, אולם עד שיוסף חולץ הוא מת מפצעיו. כל ההסברים, הודה מופז ביושר, לא משנים "את העובדה, שעזבתי את המקום בתחושה שחרב עלי עולמי. לא הצלחנו בפינוי חייל פצוע, ואין דבר שנוכל לעשות כדי לתקן את זה. תיאור של חייל המדמם למוות, בעוד צה"ל מתלבט איך לפנות אותו, הוא פגיעה בערכים הבסיסיים ביותר של הצבא והחברה" (עמוד 251).

את העימות עם הפלסטינים, כתב, צה"ל ראה מגיע. את שנת 2000 הוא הגדיר כשנת המוכנות לעימות. הצבא השקיע במיגון, באימון כוחות ותרגילי מפקדות, וכן ברכש אמצעי לחימה, כדי להיטיב את מוכנותו לחימה. למרות זאת לקח זמן עד שצה"ל החל לפעול בחופשיות ביהודה ושומרון ובעזה. הקושי לזהות נכון את האיום, להגדיר מצב (גל טרור, עימות מוגבל או מלחמה), לגבש מענה ולפעול הוא אתגר שצה"ל מתמודד אתו גם כיום.

את הביטחון להפעיל את הכוחות בלב השטח הבנוי קיבלו הדרג הצבאי הבכיר, ומופז בראשו, ממפקדי השדה שדחפו לפעולה (פינקל, 2020, עמ' 228), ומשורה של הצלחות מבצעיות שרשמו הכוחות בפיקודם (תמיר, 2012, עמ' 4).

בסוף פברואר 2002, בזכות תחושת המסוגלות ששידרו מפקדי השדה, שנטעה ביטחון במטה הכללי, "נכנסו כוחות צה"ל למחנות הפליטים: חטיבת גולני בהובלתו של צייקו תמיר פעלה בג'נין; חטיבה 35 בפיקודו של אביב כוכבי, בבלאטה; חטיבה 933 בפיקודו של יאיר גולן, בטולכרם ובנור א-שאמס; גבעתי, בהובלתו של עימאד פארס, פעלה נגד המחרטות שייצרו את הקסאמים ברצועת עזה. כל החטיבות פעלו בזהירות, בנחישות ובדרכים יצירתיות, כל אחת בגזרתה ובהתאם למאפייניה. כך, לדוגמה, חטיבה 35 עברה מבית לבית באמצעות דיסקים שפערו פתחים בקירות ודילגה על המלכודות שהוטמנו בדרכים, בעוד גולני הגיעה מכמה כיוונים. בכל אחת מהדרכים הצליחו החטיבות להרוג עשרות מחבלים ולתפוס מעבדות, חגורות נפץ, מטענים, מלכודות וטילי קסאם" (עמוד 283). לדבריו, הפשיטות שידרו מסר ברור: "נגיע לכל מקום, ומחנות הפליטים לא יהוו מסתור לפעולות טרור" (עמוד 283).

ההצלחות במבצעים אלו סייעה לפיקוד הבכיר של הצבא ולדרג המדיני בקבלת ההחלטה על מבצע "חומת מגן", שהוביל, כמאמר סא"ל (מיל.) ד"ר אלי מיכלסון "לשינוי תודעתי בתפיסת הפעולה של צה"ל כנגד הטרור הפלסטיני" (לסלוי, 2022, עמ' 12). המבצע היה לנקודה הארכימדית שממנה והלאה הלך צה"ל מפעולה לפעולה עד שהכריע את טרור המתאבדים באנתיפאדה השנייה (סיבוני, 2010, עמ' 96).

הלקח המרכזי העולה מן הספר הוא שבמלחמה, כמאמר מופז, אין אפשרות למועד ב'. יש להשקיע באנשים, לטפח מפקדים ולקדם את הטובים ביותר. לצד זאת, הדגיש את חשיבותם של האימונים, שעליהם להיות קשים, יעילים, מבוססי תו"ל ומדמי מציאות ומחוברים למתארים ולתכניות האופרטיביות ככל שניתן.

רשימת מקורות

- בקר, אביחי (20 במאי 1998). "אלוף המקרה" הארץ, עמ' 3ב.
- ברייזוף, אורי (2021). **מלחמה משלו**. כנרת זמורה-דביר.
- דרוקר, רביב ושלח, עפר. (2005). **בומרנג**. כתר.
- הראל, עמוס ויששכרוף, אבי. (2008). **קורי עכביש**. ידיעות ספרים.
- לוי, שי (25 ביוני 2021). "מההיתקלות הראשונה כלוחם ועד היום: הלקחים של הרמטכ"ל מלבנון", **מאקו**, <https://bit.ly/3weodXb>
- לסלוי, אהד (2022). **מבצע "חומת מגן" מהכלה להכרעה**. המחלקה להיסטוריה ומשרד הביטחון.
- סיבוני, גבי (אוקטובר 2010). "הבסת טרור המתאבדים ביהודה ושומרון 2002-2005 **צבא ואסטרטגיה**, כרך 2 גיליון 2, עמ' 104-95.
- ערן, אהוד (2007). **תמצית געגוע**. ידיעות ספרים.
- פינקל, מאיר (2020). **המטכ"ל**. מודן ומערכות.
- תמיר, משה (אוגוסט 2012). "דילמות בלחימה בשטחים צפופי אוכלוסייה **צבא ואסטרטגיה**, כרך 4 גיליון 2, עמ' 9-3.